

Тетяна Герлянд

ПРОГНОСТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

У статті розглянуто основні прогностичні підходи до професійно-технічної освіти України, що виступає сьогодні основним інститутом професійного самовизначення особистості, яке залежить, безпосередньо, від успішного вирішення пріоритетних напрямів цієї освіти; розкрито основні аспекти прогностичної діяльності закладів професійно-технічної освіти у підготовці фахівців; здійснено спробу обтрунтування провідних шляхів щодо формування базового рівня їх розвитку, що надають можливості для подальшого зростання особистості майбутнього професіонала.

Ключові слова: державний стандарт, професійна підготовка, прогностична спрямованість, фахівець.

За сучасних умов у професійно-технічній освіті (ПТО) України, як і в освіті взагалі, існує багато проблем. Безсумнівно, система ПТО потребує ґрунтовної реорганізації своєї загальної структури та окремих її ланок.

Нині гостро також постає нагальна проблема розробки і впровадження державних стандартів професійно-технічної освіти. У вирішенні цієї проблеми важливого значення набуває затверджена Міністерством освіти і науки України Типова базисна структура навчальних планів підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах (ПТНЗ). На відміну від попередньої, зокрема, у її блоці, який стосується загальноосвітньої підготовки, передбачено сьогодні крім основних дисциплін, вивчення основ екології, інформаційних технологій, збільшено кількість годин іноземної мови.

Зміст професійно-технічної освіти формується з урахуванням галузевої специфіки, рівня попередньої загальноосвітньої підготовки вступників до ПТНЗ, що зумовлює відповідні напрями професійного навчання: перший – на базі базової загальної середньої освіти (9 класів) і другий – на базі повної загальної середньої освіти (11 класів).

Але, при визначенні особливостей професійно-технічної освіти проблемним є відбір змісту загальної середньої освіти, що надається учням разом з набуттям майбутньої професії. Це зумовлено тим, що вимоги державного стандарту загальної середньої освіти для загальноосвітньої школи не можуть бути автоматично перенесені до змісту середньої освіти у ПТНЗ, оскільки вони не враховують необхідність професійної спрямованості загальноосвітньої підготовки в системі ПТО. Основна складність полягає в тому, що зміст навчальних програм із загально-

освітніх предметів має визначатися з урахуванням змісту конкретного професійного напрямку підготовки кваліфікованих робітників, тобто професії [1, с. 19].

У зв'язку з цим, все більш актуальним стає завдання моделювання прогностичної діяльності закладу ПТО, яка виступає вектором наукового дослідження і педагогічної діяльності, забезпечуючи стратегію розвитку та інтегративні процеси в цій установі.

Проблеми загально-філософського та освітнього прогнозування отримали своє висвітлення у працях С. Батишева, А. Беляєвої, І. Бестужева-Лади, Б. Гершунського, С. Маркової, В. Монахова, Н. Нащокіної, О. Сєдих та ін. Ґрунтовний інтерес для дослідження цього питання представляють публікації С. Гончаренка, Р. Гуревича, І. Зязюна, М. Кларіна, М. Лещенко, В. Міхеєва, Н. Ничкало, З. Резніченко, О. Савченко, Т. Стефановської, Г. Тарасенко. Сучасні проблеми теорії і методики прогностичності професійно-технічної освіти розглядаються у працях Ю. Зінковського, Я. Камінецького, І. Козловської, А. Литвина, Н. Мойсеюк, М. Сметанського, О. Шестопалюка та ін.

Метою пропонованої статті є висвітлення та обґрунтування основних прогностичних підходів до сучасної професійно-технічної освіти України за сучасних умов.

Досвід функціонування і розвитку установи ПТО підтверджують об'єктивну потребу переосмислення перспективного планування і прогнозування педагогічних систем. На сьогодні прогностика, як наука, охоплює всі сфери наукового та суспільного життя, проте практичне використання цієї галузі знання в освітній системі пов'язане з низкою труднощів, що визначаються складністю об'єктів прогнозування.

Прогнозування розвитку освітніх установ системи ПТО засноване на синтезі соціально-економічних, науково-технічних, культурологічних та психолого-педагогічних аспектів, на повному і глибокому розумінні багатовекторності професійної освіти, абсолютної необхідності її випереджувального моделювання з точки зору перспектив розвитку зовнішніх і внутрішніх чинників.

До теперішнього часу вплив прогнозування на ефективність життєдіяльності освітньої установи ПТО здійснювався, в основному, емпірично. Причинами цього були недостатня науково-педагогічна та науково-методична обґрунтованість цього процесу.

Освітня установа ПТО, будучи базовою структурою професійного самовизначення особистості, принципово працює на майбутнє, розглядаючи завдання, від успішного вирішення яких залежить визначення її пріоритетних напрямів, які зумовлюють існуючі зміни не тільки в освітній сфері, але й в сфері виробництва за сучасних соціально-економічних умов.

Сутність прогностичної діяльності в установі ПТО полягає в розумінні цього процесу як одного з основних видів професійно-

педагогічної діяльності, що забезпечує можливість моделювання його розвитку на перспективу, навчання, виховання, формування особистості фахівця на основі перспектив соціально-економічного, науково-технічного, культурологічного розвитку суспільства. Охоплюючи всі структури і комплекси цього освітнього закладу, вона характеризується міждисциплінарністю, інтегративністю, багаторівневістю, комплексністю, забезпечує безперервне стійке функціонування і розвиток цієї установи.

За визначенням О. Седих, педагогічне прогнозування – спеціально організоване комплексне наукове дослідження, спрямоване на отримання інформації про перспективи розвитку педагогічних об'єктів з метою оптимізації їх змісту, методів, засобів і організаційних форм у контексті навчально-виховної діяльності [5, с. 82].

Також дослідниця зазначає, що педагогічне прогнозування може бути розглянуте як: передбачення майбутніх змін у розвитку особистості майбутнього фахівця, визначення шляхів її вдосконалення, довгострокової перспективи її формування; визначення вимог до професійної підготовки майбутніх фахівців; проектування векторів розвитку педагогічного процесу закладу; отримання інформації про результати навчання у перспективі; дослідження інноваційного розвитку виробництва, суспільства для оперативного корегування навчальних планів, програм, кваліфікаційних характеристик; адаптація освітньої системи закладу до потреб особистості; координація прогностичної інформації, отриманої у різних галузях науки, техніки, виробництва і використання її з метою підвищення ефективності освітнього процесу закладу ПТО [5, с. 83].

Тобто, ми бачимо, що прогностичному обґрунтуванню підлягають практично всі взаємопов'язані компоненти педагогічної діяльності ПТНЗ. У зв'язку з цим, особливого значення набуває виявлення інваріантних об'єктів педагогічного прогнозування, що дозволяє здійснити його процес, орієнтуючись на найбільш суттєві складові діяльності цього закладу. Ними можуть бути: проведення міждисциплінарних прогностичних досліджень, взаємодія їх з прогностичними дослідженнями у інших галузях – економіці, соціології, екології та ін.; здійснення цільових прогнозів у сфері ПТО, виділення тих об'єктів, які потребують і реально піддаються прогнозуванню з тим, щоб використовувати отримані дані для розробки більш загальних або більш детальних прогнозів; попередній аналіз існуючого стану та перспектив розвитку ПТО як цілісної системи, виявлення проблем і суперечностей на різних її рівнях; дослідження механізмів «вбудовування» системи ПТО в цілому та, зокрема, її рівнів у суспільстві; прогностичний аналіз цілей і змісту системи ПТО, її диференціації та варіатизації з одночасним дослідженням інтегративних процесів в її освітній сфері; дослідження можливостей зовнішнього і внутрішнього стимулювання і мотивації навчання фахівців, підвищення престижу знань, їхньої професійної компетентності; прогнозування

підготовки майбутніх фахівців різної кваліфікації та профілю; зміни особистісних інтересів і потреб, розширення сфери освітніх послуг; прогнозування цілей і змісту професійної освіти, забезпечення її наступності; дослідження шляхів підвищення ефективності педагогічного процесу; розгляд перспективних проблем освітньо-педагогічного управління закладом ПТО.

У контексті нашої статті, об'єктом прогнозування виступає ПТНЗ, який володіє наступними особливостями: інтеграція виробничого та педагогічного процесів; єдність тенденцій соціалізації та професіоналізації особистості; підготовка майбутніх фахівців за основними напрямками суспільно-корисної діяльності; формування їх базового рівня розвитку як особистостей і професіоналів, можливості їх подальшого професійного розвитку; врахування досягнень науково-технічного прогресу, нових виробничих і педагогічних технологій для забезпечення професійної компетентності фахівців; високий рівень загальнокультурних і професійних знань для забезпечення мобільності та адаптивності майбутнього фахівця при зміні техніки, технологій, організації та умов праці тощо [2, с. 10].

У цих умовах значно зростає роль прогностичної діяльності, яка необхідна для розробки стратегії розвитку освітньої системи ПТНЗ, побудови моделі особистості майбутнього фахівця, розробки навчальних планів і програм щодо його підготовки.

На основі аналізу різних підходів, прогностична діяльність в освітній установі професійно-технічної освіти розглядається нами як процес, спрямований на передбачення і дослідження тенденцій та перспектив розвитку цієї установи, перспективного відображення вимог виробництва, суспільства, культури, визначення довгострокової перспективи формування особистості майбутнього фахівця, з метою забезпечення безперервного сталого розвитку установи ПТО [3, с. 67].

Досліджуючи цю проблему ми зрозуміли, що виділення прогностичної діяльності як особливої інтегративної категорії дозволяє комплексно і системно вирішувати проблеми ПТО, розглядаючи її перспективи у різноманітних аспектах. Зокрема:

1. Економічний аспект прогностичної діяльності дозволяє розглянути перспективні потреби виробництва у робітничих кадрах, передбачення можливості освітньої установи щодо цього, обґрунтувати матеріально-фінансові витрати на реалізацію поставлених цілей, оцінити матеріально-технічне забезпечення освітньої установи, прогнозувати і проектувати діяльність цього закладу з точки зору взаємозв'язків із зовнішнім середовищем (виробництвом).

2. Науково-технічний аспект досліджує процес професійної підготовки й її відповідності з сучасними виробничими технологіями, з прогнозами в науково-технічній сфері, здійснення передбачуваного

підходу до обґрунтування та розробки навчальних планів, програм підготовки фахівців.

3. Соціальний аспект передбачає вивчення соціального середовища, прогностичного фону, на якому зосереджена система конкретного закладу. Прогностична діяльність у цьому аспекті дозволяє передбачати зміни потреб, мотивів та інтересів особистості у зв'язку з інтеграційними процесами в науці, на виробництві та інноваційними процесами у ПТО взагалі.

4. Психологічний аспект зумовлює дослідження психологічних якостей особистості майбутніх фахівців, формування на цій основі особистісного їх потенціалу, необхідного для успішної професійної діяльності в майбутньому.

5. Педагогічний аспект передбачає наукове передбачення і прогностичне обґрунтування цілей, змісту, методів і форм загальноосвітнього та професійного навчання з метою здійснення процесу підготовки майбутнього фахівця. Теоретико-методологічними підставами для здійснення прогностичної діяльності у ПТНЗ при цьому визначають міждисциплінарний, системний, програмно-цільовий, професіографічний підходи [4, с. 203–204].

Таким чином, прогностична діяльність в установі ПТО – це особливий вид діяльності, спрямований на вивчення можливих перспектив розвитку його закладів, у нашому випадку, ПТНЗ, визначення шляхів вдосконалення особистості в освітньому процесі, передбачення результатів педагогічної діяльності, вироблення нового знання про майбутнє існування цього закладу на основі наявної передбачуваної інформації з метою забезпечення безперервного стійкого його функціонування і розвитку.

Прогностична діяльність дозволяє ПТНЗ оперативно, з випередженням, реагувати на неперервні зміни змісту і характеру праці майбутніх фахівців, враховувати перспективи розвитку різних галузей виробництва, зростаючі вимоги до їх особистісних і професійних якостей, своєчасно відображати ці вимоги в змісті, формах навчання і виховання.

Пріоритетність прогностичної діяльності, її інтегративність обумовлюється і тим, що дозволяє розглянути процес діяльності освітньої установи з різних позицій, зокрема оперативно враховувати безперервні зміни, що відбуваються в сучасному виробництві і з урахуванням цього здійснити весь комплекс заходів щодо зміни її матеріально-технічної та навчально-методичної бази, для забезпечення якості підготовки майбутніх фахівців.

Аналіз і узагальнення нагромадженого за останнє десятиліття досвіду надає змогу створення методологічної основи для вироблення основних напрямів модернізації та розвитку професійно-технічної освіти. Визначення основних векторів розвитку системи ПТО й механізмів їх реалізації має бути забезпечене нормативно-правовою базою, достатнім

фінансуванням та спиратися на стратегічні прогнози.

У свою чергу, прогностична модель навчання майбутнього фахівця у ПТНЗ являє собою певний дослідний документ, орієнтований на концентроване вираження цілей навчання. Бо робота викладача неможлива без конкретних методичних матеріалів, у яких визначені цілі освіти, їх зміст, можливі методи, засоби, організаційні форми. Викладачу-практику необхідні навчальний план, навчальна програма, попередньо розроблені і належним чином обґрунтовані методичні матеріали. Завдання викладача зробити навчальний процес найбільш ефективним, а якість освіти – найбільш високою.

Необхідно підкреслити, що тільки на основі детальної структуризації навчального матеріалу (відповідні тексти, комп'ютерні або аудіовізуальні програми та ін.) можливо виконати діагностування необхідності і можливості засвоєння цього матеріалу ще на рівні цілепокладання і можливостей стандартизації навчання, а потім – на рівні контролю результатів цього навчання, визначити відповідність запланованих цілей і фактичних отриманих результатів. Основна частина навчального матеріалу вимагає розуміння, засвоєння аргументів, логіки відповідного знання і його обґрунтованого розгорнутого відтворення в процесі їх контролю. І, нарешті, існує матеріал, який вимагає творчого засвоєння, сприяє перенесення засвоєних знань у нову ситуацію та їх практичне використання на рівні інтелектуальних і майбутніх практичних професійних навичок і вмінь. Таким чином, саме діагностування слід розглядати як результативність та ефективність діяльності ПТО (маючи на увазі процеси навчання, виховання, тобто розвиток майбутніх фахівців у своїй єдності).

Незважаючи на велике різноманіття порушених наукових проблем прогностичних підходів до сучасної ПТО та глибину їх дослідження, у сучасній науці окремі їх аспекти залишились не вирішеними. Так, недостатньо розглянуто сучасний стан державного регулювання системи професійно-технічної освіти; потребують удосконалення система оцінювання підготовленості випускників професійно-технічних навчальних закладів до майбутньої професійної діяльності, структура мережі професійно-технічних навчальних закладів, механізм фінансування ПТО та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зінковський Ю. Перспективи розвитку професійно-технічної освіти / Ю. Зінковський // Професійно-технічна освіта. – 2001. – № 4. – С. 19–21.
2. Камінецький Я. Г. Науково-педагогічні та економічні основи управління системою профтехосвіти / Я. Г. Камінецький // Організаційно-економічні механізми функціонування професійно-технічної освіти в ринкових умовах : монографія / Камінецький Я. Г., Жидецький Ю. Ц., Клим Б. І. та ін. / за ред. Я. Г. Камінецького. – Львів : Сполом, 2006. – С. 7–33.

3. Литвин А. В. Наступність ступеневої професійної підготовки фахівців / А. В. Литвин // Теоретичні і методичні основи викладання загально-технічних і спеціальних дисциплін: інтегративний підхід : монографія / І. Козловська, К. Ленік, Я. Собко, А. Литвин та ін. / за ред. Ірини Козловської та Клаудюша Леніка. – Львів : Євросвіт, 2003. – С. 63–95.
4. Нащекина Н. В. Прогностическая направленность функций управления в условиях инновационного развития образовательного учреждения / Н. В. Нащекина // Профессиональная подготовка специалиста: проблемы, перспективы, тенденции: материалы Всероссийской научно-практической конференции (г. Курск, 2 ноября 2006 года): Памяти профессора А. Н. Веселова ; Курск. гос. ун-т. – Курск : КГУ, 2007. – С. 201–207.
5. Седых Е. П. Прогностические исследования развития личности / Е. П. Седых // Высокие технологии в педагогическом процессе : тезисы докладов Второй международной научно-методической конференции преподавателей вузов, ученых и специалистов. – Волгоград : Изд-во Государственного образовательного учреждения «Волжская государственная инженерно-педагогическая академия», 2001. – С. 82–83.